

dubna.ru/search/files/sr_problems/~sr_problems.htm

5. Ткачева Е. В. Эффективное взаимодействие в системе "социальный работник – клиент" в центре социального обслуживания: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.05 "Теория, методика и организация социально-культурной деятельности" / Е. В. Ткачева. – Санкт-Петербург, 2010. – 22 с.
6. Фирсов М. В. Теория социальной работы : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 432 с.

This article deals with the essence of the concepts of "social worker interaction with the client" and "socio-cultural competence of social workers"; analyzed the socio-cultural aspects that must be considered when establishing a social worker professional interaction; revealed the relationship between socio-cultural competence of the social worker and the effectiveness of interaction with the client.

Keywords: interaction, social worker, social worker interaction with the client, socio-cultural interaction, socio-cultural competence of social workers.

Отримано 17.9.2013

УДК 37.013.42-053.2

Н.С. Гевчук

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядаються основні характеристики соціально-освітнього середовища, проаналізовано сутність його елементів.

Ключові слова: середовище, соціальне середовище, освітнє середовище, соціально-освітнє середовище.

В статье рассматриваются основные характеристики социально-образовательной среды, проанализирована сущность его элементов.

Ключевые слова: среда, социальная среда, образовательная среда, социальнообразовательная среда.

В умовах розвитку незалежної української держави, значних політичних, економічних та соціальних змін в усіх сферах життя сучасного українського суспільства виникла необхідність розробки якісно нових теоретико-методичних підходів та принципів до соціально-виховного процесу у сфері освіти, що сприятимуть взаємодії закладів освіти, сім'ї та суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища. На вирішення цих завдань спрямовані міжнародне – Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Постановою ВР N 789-ХІІ (789-12) від 27.02.91) та національне законодавство – Конституція України, Закони України "Про освіту" (1991р.), "Про охорону дитинства" (2001р.), "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" (2001р.), Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття) (1993 р.), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, інформаційні та нормативні матеріали Міністерства освіти і науки України.

З метою виконання завдань наукового дослідження нами було здійснено аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної та соціально-педагогічної літератури з проблеми виховання дітей в умовах соціально-освітнього середовища.

Процес формування, розвитку та становлення сприятливого середовища деталізовано в працях Ш. Амонашвілі, І. Песталоцці, Я. Корчака, В. Сухомлинського), процес інтеграції впливу соціального середовища на розвиток особистості – (Л. Буєвої, С. Шацького та ін.), організації цілісного виховного процесу в середовищі - (М. Плоткіна, О. Середюка, Л. Цибулько, М. Шакурова та ін.).

Належна увага в наукових дослідженнях приділяється проблемам впливу середовища на актуалізацію творчого потенціалу особистості, безпосередньо створенню педагогічного середовища (О. Караман, К. Приходченко); впливу освітнього середовища – Н. Завгородня, Н. Клімкіна, О. Макагон, М. Рудь; дитячого середовища – В. Водяна, Ю. Жданович, А. Макаренко та ін.

Як стверджує О. Макагон [5], під час переходу до демократичного суспільства в нашій країні перспективною для розвитку освіти є концепція гуманізації середовища шляхом створення сприятливих умов для суб'єктів педагогічного процесу, які дарують дитині життєвий сенс, несуть у собі невичерпне джерело мотивів, спонукань, натхнень, творчості, забезпечують єдність дій учителів, учнів та їхніх батьків на основі духовної спільності, взаєморозуміння, взаємодії, співробітництва.

Поняття "середовище" широко розглядається у філософській, соціологічній та соціально-педагогічній літературі. Саме тому, в контексті виконання завдань нашого дослідження, виникла потреба в узагальненні теоретичних підходів до визначення поняття "середовище".

На думку Д. Марковича, поняття "середовище людини" в загальному вигляді може бути визначене як сукупність природних і штучних умов, у яких людина реалізує себе як природна і суспільна істота.

Нас зацікавив підхід, що визначає Л. Максимова, за яким поняття "середовище" є принципово співвідносним, тому що відбиває суб'єкт-об'єктні відношення і втрачає зміст без визначення того, до якого суб'єкта воно відноситься.

Середовище людини виступає складним утворенням, яке інтегрує множини різноманітних компонентів, що дає можливість говорити про велику кількість середовищ, стосовно яких "середовище людини" виступає родовим поняттям. Розмаїтість, множинність різнорідних середовищ, що складають єдине середовище існування людини, визначають у кінцевому рахунку різноманіття його впливів на нього.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях часто звучить думка про те, що, створюючи для особистості сприятливе середовище як підґрунтя формування індивідуальності, суспільство збагачується і зміцнюється, відкриває широку перспективу з метою свого розвитку. Зміна соціальної ситуації, суспільної свідомості, ціннісних орієнтацій зумовлює пошук нових підходів, пов'язаних не тільки з удосконаленням освіти з урахуванням попереднього досвіду, але й зі створенням сприятливого середовища [5, с. 7].

Проблема дослідження середовища визначається вітчизняними і зарубіжними вченими як одна із найактуальніших та найважливіших педагогічних проблем. З вирішенням цієї проблеми пов'язується можливість його педагогізації, зміни з метою посилення виховного впливу на особистість, оскільки навчання розглядається як перший крок до перетворення середовища.

У соціології під соціальним середовищем людини розуміють економічні, політичні, соціальні, духовні, територіальні умови, що впливають на становлення особистості.

Ми погоджуємося з тим, що соціальне середовище як сукупність соціальних умов виховання безпосередньо впливає на механізми його регулювання. Зміни у виховному процесі обов'язково обумовлюються реформаціями у структурі та функціонуванні соціального середовища.

У дослідженнях О. Безпалько соціальне середовище розглядається як: 1) складне багаторівневе утворення, конкретний прояв суспільних стосунків, що мають місце в суспільстві, у якому живе та розвивається особистість; 2) сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), які впливають на її свідомість та поведінку.

Більшість дослідників проблеми соціального середовища (В. Белоусов, Л. Буєва, А. Дорошенко, В. Костів, Т. Харченко), визначають сім'ю провідним соціальним інститутом.

Сім'ю, в соціально-психологічній літературі, розглядають як найважливіший інститут виховання та соціалізації підростаючих поколінь. Вона являє собою персональне середовище життя і розвитку дітей, якість якого визначається параметрами: демографічним, соціально-культурним, соціально-економічним, техніко-гігієнічним.

Демографічний параметр характеризує структуру сім'ї (велика, включаючи інших родичів, або нуклеарна, така, що включає лише батьків і дітей; повна або неповна; однодітна, мало- або багатодітна). Соціально-культурний – визначає освітній рівень батьків, їх участь у житті суспільства. Соціально-економічний – дозволяє визначити майнові характеристики і зайнятість батьків на роботі. Техніко-гігієнічний параметр характеризує умови проживання, облаштування житла, особливості способу життя [1, с. 59].

Сім'я має важливе значення в оволодінні людиною соціальними нормами, а коли йдеться про норми, що визначають виконання сімейних ролей, вплив сім'ї стає кардинальним. Батьки, які відчували недостатність уваги або яким не вдалося успішно вирішити в сім'ї свої дитячі конфлікти, проблеми, пов'язані із статевим дозріванням, як правило, не здатні встановити зі своєю дитиною тісний емоційний зв'язок.

Сім'я відіграє важливу роль у процесі соціального розвитку людини; у зв'язку з цим, її схвалення, підтримка, байдужість або засудження позначаються на досягненнях людини, допомагають їй або заважають шукати виходи в складних ситуаціях, адаптуватися до обставин життя [7, с. 216].

Таким чином, розглянувши складові соціального середовища та їхній вплив на розвиток особистості дитини, в контексті нашого дослідження виникла необхідність звернутися до характеристики соціально-виховного середовища.

Розглядаючи соціальне середовище, Ж. Петрочко [3] визначає соціально-виховне середовище як його ознаку чи сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій та потреб. Ми погоджуємося з твердженням дослідниці, що соціально-виховне середовище виступає як конкретний прояв суспільних відносин, який сприяє соціалізації індивіда, адаптивності особистості до мінливого середовища, усвідомленню себе людиною, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших людей, а головні її цінності – загальнолюдські. Окрім цього, Ж. Петрочко зазначає, що соціально-виховне середовище – це конкретно історичне середовище, в яке інтегрується соціально-виховний потенціал основних структур простору з метою створення найбільш сприятливих умов для індивідуального розвитку того, на кого спрямована соціально-виховна дія, і активізації творців даного середовища. Такі умови формуються в ході організованої та свідомої взаємодії (інтелектуальної, почуттєво-емоційної та вольової) індивідуальних та групових суб'єктів у трьох процесах: організації соціального досвіду, освіти та індивідуальної допомоги.

Таким чином, розгляд соціального виховання як умови соціалізації особистості обумовлює потребу у деталізації характеристики процесу

соціалізації дітей трудових мігрантів. У соціально-виховному середовищі здійснюється комплексний процес соціалізації – від виявлення у суб'єктів проблем, потреб до визначення соціалізуючих факторів та створення умов для їх застосування з конкретною метою і до конкретної людини [3, с. 886].

На думку А. Капської, у єдиному виховному просторі цілеспрямований педагогічний вплив на соціальне становлення і розвиток молоді здійснюється безпосередньо за допомогою існуючої системи соціальних інститутів, функціональне призначення яких полягає у постановці і реалізації як стратегічних державних цілей, так і ситуативних завдань, що виникають в умовах повсякденного життя [6, с.89].

На думку В. Караковського, на формування особистості впливають різні параметри соціального середовища: рівень єдності й цілісності його складових елементів, що передбачає тенденцію зближення усіх сфер суспільного життя, підвищення рівня їх взаємозалежності й рівномірності розвитку. Крім цього, автор підкреслює важливість освіти як суттєвої складової соціального організму країни.

Тому ми вважаємо за доцільне розглянути теоретичні підходи до визначення поняття "освітнього середовища". В рамках нашого дослідження ми будемо розглядати освітнє середовище як складову виховного середовища.

Щодо визначення поняття "освітнє середовище" зазначимо, що аналіз педагогічної літератури свідчить про його багатовимірність і різноплановість. Більшість дослідників означеної проблеми (О. Бурим, М. Кісіль, О. Леонова, Г. Мешко, Н. Рибка, С. Савченко, С. Тарасов та ін.) під поняттям "освітнє середовище" розуміють певну територію, яка пов'язана з масштабними явищами в галузі освіти: як певна частина соціального простору, у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо, – світовий освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, освітній простір регіону, школи, шкільного класу тощо.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження дав нам можливість зупинитися на визначенні освітнього середовища, запропонованого С. Тарасовим. Автор зазначає, що освітнє середовище – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [2, с.28].

Освітнє середовище у психолого-педагогічній літературі розглядають як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність факторів, обставин, ситуацій, які склались історично, і як цілісність спеціально організованих умов розвитку особистості учня (О. Джексон,

В. Косовець, А. Рижанова, О. Холоденко, В. Ясвін та ін.)

Більшість дослідників відзначають такі особливості освітнього середовища, як динамічність, здатність до еволюційного розвитку, плінність освітніх реформ та соціуму.

Окрім цього, Р. Вайнолою виявлено фактори впливу освітнього середовища на особистісний розвиток людини: активізацію ролі соціально-виховних впливів, створення еталонного освітнього середовища; забезпечення конструктивності соціокультурного оточення; відповідність змісту навчально-виховного процесу новітнім культурним, духовним, матеріальним запитам сучасної учнівської молоді; спрямованість навчально-виховного процесу на формування особистості майбутнього громадянина держави, підвищення якості освітніх послуг [2, с. 72-73].

Але всі дослідники погоджуються в одному, що центральним серед інших структурних компонентів освітнього середовища є психологічна складова (соціальний чи комунікативний компонент у термінах різних авторів). Психологічна складова освітнього середовища – це, насамперед, характер спілкування суб'єктів освітнього процесу. Цей компонент несе на собі основне навантаження щодо забезпечення можливостей задоволення і розвитку потреб суб'єктів освітнього процесу у відчутті безпеки, у збереженні і покращенні самооцінки, у формуванні позитивної "Я-концепції", у визнанні з боку інших, у самоактуалізації.

Розглядаючи питання освітнього середовища, ми вважали за доцільне більш детально зупинитися на освітньому середовищі школи. Як зазначає дослідник Н. Рибка, освітнє середовище школи – це системний об'єкт педагогічного проектування, що передбачає виокремлення та вивчення її структурних елементів, зв'язків, системоутворюючих факторів.

Аналіз наукових джерел, що стосуються проблеми освітнього середовища, дозволяє нам зробити наступні висновки:

- освітнє середовище – система педагогічних факторів та впливів, що забезпечують взаємодію та пізнання особистістю, у процесі її соціалізації, спеціально організованого педагогічного та виховного середовища;

- освітнє середовище – це безпосередня взаємодія всіх учасників педагогічного процесу в роботі, у якій забезпечується активізація їх творчого потенціалу та втілення його у діяльність;

- освітнє середовище відображає систему соціальних зв'язків у галузі освіти, а також характер взаємостосунків соціуму та соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства;

- освітнє середовище характеризується обсягом освітніх послуг, інтенсивністю освітньої інформації та функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, що характерні певному суспільству.

Отже, аналіз теоретичних підходів до характеристик соціального та

освітнього середовища надав нам можливість стверджувати, що соціальне та освітнє середовища взаємопов'язані. Кожне з цих середовищ є частиною іншого, вони не можуть існувати незалежно один від одного. Чим більший перетин із соціальним середовищем, тим ефективнішим та продуктивнішим є освітнє середовище.

У своїй роботі ми будемо використовувати визначення соціально-освітнього середовища, запропоноване А. Каплею [4]. Соціально-освітнє середовище розглядається автором, як одна із домінуючих сфер соціального життя, яка за умови її вдосконалення може стати надійним стабілізуючим фактором у соціокультурному середовищі і в перспективі сприяти його успішному розвитку та успішному розвитку суб'єктів впливу середовища.

Соціально-освітнє середовище ми визначаємо як систему взаємодії різних соціальних інститутів, що сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства.

Нами узагальнено характеристики соціально-освітнього середовища (Н. Голованової, Б. Коротяєва, М. Рудь, С. Савченка та ін.):

- матеріально-предметне середовище (території і природні об'єкти, приміщення для різноманітної діяльності, оснащення і обладнання, у т.ч. книги, технічні і мультимедійні засоби, програмні директивні документи, проекти і т.п.);

- освітні заклади на рівні мікросоціуму (навчальні заклади, заклади культури і додаткової освіти, громадські організації, спортивні, дозвільні заклади);

- джерела масової комунікації (теле- і радіопрограми, молодіжні видання, журнали, стіннівки);

- зміст соціально-освітнього простору (соціальний досвід, "закодований" у змісті освіти, у соціокультурній діяльності, спорті, молодіжній субкультурі);

- організацію освітнього простору (суб'єкти освітньої діяльності, режим, організація часу і регламентація життя учасників освітнього простору, форми самоуправління, норми, заповіді, система управління, основи професійної дисципліни) [4, с. 68-69].

Працюючи в тісному взаємозв'язку, запропоновані нами складові соціально-освітнього середовища сприятимуть оптимізації процесу виховання дітей трудових мігрантів. Детермінантами цього процесу може виступити й змістове, технологічне забезпечення виховної роботи в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Вайнола Р.Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки:

- дис. д-ра пед. наук : 13.00. 04 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2009. – 542 с.
3. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
 4. Капля А.М. Організаційно-педагогічні умови соціалізації курсантів у вищому навчальному закладі МНС України : дис. канд. наук: 13.00. 05 / НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2008. – 213 с.
 5. Макагон О.Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. канд. пед. Наук : 13. 00.01 / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2007. – 20 с.
 6. Соціальна педагогіка. За ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
 7. Социально-педагогическая деятельность с детьми, оставшихся без попечения родителей // Социальная педагогика : курс лекций / под общ. ред. М.А. Галагузовой. – М. – 2000. – С. 192–211.

Basic descriptions of socialeducational environment are examined in the article, essence of his elements is analysed.

Keywords: environment, social environment, educational environment, socialeducational environment.

Отримано 22.9.2013

УДК [376 : 378. 046.4] (477)

В.А. Гладуш

ВНЕСОК АКАДЕМІКА В.М. СИНЬОВА ТА ЙОГО НАУКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються основні теоретичні розробки академіка В.М. Синьова та представників його наукової школи щодо удосконалення рівня професійної підготовки педагогічних працівників спеціальних навчально-виховних закладів.

Ключові слова: корекційна освіта, дефектологи, професійна підготовка.

В статье рассматриваются основные теоретические разработки академика В.Н. Синева и представителей его научной школы по